

Příloha č. 4

Koncepce výzkumu *Kultura v krajích České republiky 2011* *Regionální diference v postojích obyvatel ČR ke kultuře 2011*

ve spolupráci s ostatními členy týmu připravil Jiří Šafr

Hlavním cílem navrhovaného reprezentativního dotazníkového šetření je zmapovat regionální podmíněnosti kulturní aktivity obyvatel ČR a jejich postoje v oblasti kultury a kulturního dědictví. Výsledky výzkumu by měly napomoci k uchování kulturního dědictví v regionu a také nalézt uplatnění v cestovním ruchu.

Základní soubor, na nějž budou zobecněny výsledky výzkumu, je dospělá populace ČR starší 18 let.¹ Uplatněn bude kvótní výběr (kvóty: věk, vzdělání, pohlaví, bydliště). Sběr dat bude realizován ve spolupráci s výzkumným oddělením CVVM v říjnu a listopadu 2011.

Cíle výzkumu:

1. zjištění regionální podmíněnosti kulturní participace obyvatel a jejich postojů ke kulturním aktivitám a kulturnímu dědictví
2. detailní deskripce míry kulturní participace obyvatel, zejména pak na kulturních aktivitách specifických v prostředí lokality a regionu, kde žijí
3. zmapování způsobů uchovávání kulturních tradic a postojů ke kulturnímu dědictví a zjištění, zda v této oblasti existuje regionální podmíněnost
3. zmapování dostupnosti infrastruktury zajišťující kulturní vyžití a zjištění, zda existují regionální diference v hodnocení podpory kultury veřejnou správou.

Hlavní výzkumná otázka byla zformulována následovně. Jak je organizace a využití kulturních aktivit podmíněna sociálním prostředím regionu (strukturální sociálně–ekonomické charakteristiky obyvatelstva a míra sociálního kapitálu)? Existují substantivní diference v kulturní orientaci, participaci a související oblasti postojů a hodnocení kulturní nabídky **dané sociálně (různé společenské skupiny vymezené sociodemografickými charakteristikami) ve vazbě na prostor–region?**

Koncept výzkumu vychází z premisy, že kulturní participace je utvářena souhrou faktorů utvářených v konkrétním lokálním kontextu (nabídka, její dostupnost, místní historicky daná tradice, skladba obyvatelstva, mezigenerační přenos). Výzkum při tom zohledňuje dva obecné aspekty – dimenze regionální a prostorové diferenciace. V prvním případě byly zvoleny za analytickou jednotku kraje ČR, z druhého hlediska se ve výzkumu uplatní skladba územního členění s rozlišením: město, městské zázemí, venkov.

Smyslem výzkumu je sledovat místní kontext kulturního dění a participace (kulturní nabídka a tradice, obyčej). Významným prvkem ovlivňujícím participaci je geografická kulturní distance a dostupnost kulturního vyžití. Dále výzkum sleduje otázky jako: Co lidé chápou pod pojmem kultura a specificky české národní kulturní dědictví? Jak hodnotí dostupnost kulturní nabídky v jejich obci? Existuje nějaký jednotný průsečík kulturního vkusu (generace, regiony, vzdělání)? Jak kulturní participace regionálně variuje?

Ve výzkumu byla uplatněna konceptualizace kulturní participace, která je odvozena z klasifikace členění sfér kultury podle rozpočtových kapitol (MK ČR), kterou jsme redukovali do 13 oblastí (viz tabulku 1). Smyslem tohoto členění je umožnit analýzu pomocí kontextuálních proměnných na úrovni regionu. Za tímto účelem bude možno data z výběrového šetření spojit s indikátory oficiálních statistik (výkaznictví) a interpretovat sociologická data v kontextu kulturní nabídky daného regionu (informace ze statistik NIPOS na úrovni NUTS 3 a další zdroje).

¹ S ohledem na specifičnost kulturní participace v nejmladší generaci byla zvolena věková skupina starší 18 let. V tomto věku již dochází k postupnému přechodu od kulturních vzorců specifických pro adolescenty k ustáleným kulturním formám charakteristickým v dospělosti (specifikum teenagerské kultury by vyžadovalo samostatný výzkum).

Tabulka 1. Oblasti kulturní participace sledované ve výzkumu

Oblast kulturní participace sledovaná ve výzkumu	Členění kultury dle kapitol rozpočtu	kód
Divadlo	Divadelní činnost	3311
Hudba, koncerty	Hudební činnost	3312
Film, kino	Filmová tvorba, distribuce, kina a shromažďování audioviz. archiválií	3313
Knihovny	Činnosti knihovnické	3314
Muzea, galerie	Činnosti muzeí a galerií	3315
Knihy (čtení, vlastnictví)	Vydavatelská činnost	3316
Výstavy	Výstavní činnosti v kultuře	3317
Hrady, zámky	Činnost památkových ústavů, hradů a zámků	3321
Média	Rozhlas a televize	3341
Kulturní spolky	Zájmová činnost v kultuře	3380
Církev	Činnost registr. církví a náboženské spolky	3330
Národní povědomí	Národní povědomí (hodnoty místní kultury, národní a historická obeznámenost)	3326
Zachování památek	Zachování a obnova kulturních památek	3322

Hlavní sledované koncepty a jejich indikátory:

Místo kultury v hodnotovém systému jakožto důležitost kulturního života v žebříčku hodnot a **laické koncepte kultury a kulturního dědictví**. Výzkum se zaměří na představy o tom, co vůbec dnes kultura a specificky česká kultura je. Zde vycházíme z hypotézy podle níž, jsou na úsvitu 21. století představy – tzv. laické koncepte v české společnosti značně fragmentované, dále, že jejich pojetí silně odvisí od postavení v sociální struktuře (generační příslušnost, vzdělání) a ovlivňují je také regionální a prostorové diference (město-suburbia-venkov). Lze také vyvozovat, že to, co je lidmi považováno za kulturu, je dnes silně svázáno s kulturními vzorci šířenými v rámci kultury masové. Dotazník sleduje dvě oblasti: obecnou představu o kultuře (uzavřená otázka s nabídkou odpovědí) a pomocí otevřené otázky, co respondenti považují za národní kulturní dědictví. Pomocí mapovacích technik kognitivních představ budou extrahovány možné sémantické okruhy významu kultury s cílem pokusit se najít nějakou minimálně sdílenou definici kultury prostupující víceméně všemi skupinami ve společnosti. Obecně sdílená představa o existenci „unifikované představy české národní kultury“ ve veřejném mínění, je zde formulována jako hypotéza, která bude podrobena empirické verifikaci. Tyto laické definice budou dále konfrontovány s daty o vlastní kulturní participaci a s kulturním vkusem.

Názory na zachování, péči a využití historických památek. Sledovány budou představy o tom, co lze považovat za památku, rozsah ochrany, jaké institucionální formy lze při jejich záchraně využívat (otázka míry komerčního využití).

Dále bude zkoumán **rozvoj (kulturně-historického) turismu a jeho hodnocení**. Sledovány budou destinace návštěv historických památek v uplynulých dvanácti měsících z hlediska 17 turistických regionů ČR, což umožní zmapovat meziregionální transfery v cestovním ruchu.

Kulturní participace a spotřeba

Konceptuálně výzkum rozlišuje tzv. „**městskou**“ kulturu (umění, vysoká kultura) a tím, co pracovně označujeme jako „**lokální**“ či „**lidová**“ kultura, která se mj. vyznačuje určitými regionálními specifiky. Ta je ve výzkumu sledována zejména v rámci lokálního kontextu obce, kdy jde o účast na kulturních a společenských akcích jako taneční zábavy, plesy, prvomájové veselice, jízdy králů, vinobraní, folklórní představení, tradiční řemesla apod. Mezi těmito ideálně-typickými póly se nachází v české společnosti nejrozšířenější forma kulturní participace na **unifikované „masové“ kultuře** (mající dnes povýtce globální povahu) šířené masovými médii (TV, časopisy) a jejímž charakteristickým rysem je především pasivní percepce. Zatímco první dva druhy kulturní spotřeby jsou regionálně diverzifikované (hypotéza 1), spotřeba masové kultury je naopak na celém území ČR konstantní (hypotéza 2). Sociologickou otázkou hodnou empirického zhodnocení pak je, zda a jaké prvky z prvních dvou typů kulturní participace utvářejí v české společnosti ono proklamované „národní kulturní specifikum“ (rozuměj „českou kulturu“). Proto výzkum, krom výše uvedených laických koncepcí kultury, detailně sleduje:

Volnočasové aktivity (širší kontext kultury): pasivní, kdy rozlišujeme **frekventované domácí – „denní“ aktivity** (např. sledování TV, čtení knih), a **občasné aktivity mimo domov** (např. návštěva divadla). Důvodem je potřeba

odlišného měření: u častých aktivit čas (např. hodiny /den), u občasných návštěv kulturních událostí počet akcí za dané období (např. rok). U devíti aktivit volného času je možné dlouhodobé časové srovnání s výzkumy sociální struktury z let 1978, 1984, 1991, 1999 a 2006 (TV, kino, divadlo/koncerty/výstavy, četba knih, četba časopisů, studium odborné lit./kurzy, sport, návštěva restaurace, taneční zábavy), což jsou v ČR jediná dostupná primární data umožňující historickou komparaci kulturní participace (při zjednodušeném regionálním třídění).

Specificky kulturní (umělecká) participace: frekvence činností ve volném čase se zaměřením na **kulturní spotřebu a aktivní participaci**. Sledován bude zájem o tradiční lidové zvyky zejména v lokálním kontextu (tradice, zvyky – folklor, Velikonoce, poutě, dožínky apod.).

Aktivní přístup ke kultuře: tvůrčí kulturní a umělecky zaměřené záliby. Indikátory jsou vlastní tvůrčí umělecká činnost, aktivní účast, vč. pořadatelství, členství.

Tyto prvky považujeme za jedny z nejdůležitějších faktorů pro uchování národního kulturního dědictví v dlouhodobé perspektivě. Konkrétně proto výzkum bude sledovat:

Organizované formy participace – **účast ve sdružení** s rozlišením: a) kulturně/umělecko/historického charakteru (např. divadelní ochotníci, folklórní soubor, pěvecký sbor, spolek přátel města, keramický kroužek) a b) jiné (např. hasiči, myslivci) dále s rozlišením míry aktivity (pasivní/aktivní).

Významným prvkem navrhovaného výzkumu je koncept **geografické kulturní distance**. Dotazník bude sledovat, zda ke kulturní spotřebě/ participaci dochází v lokalitě bydliště či mimo ní (např. v centrech). Položena bude otázka na lokalitu, kde jedinec kulturní podniky a události navštěvuje, a to při zohlednění odlišných sfér kulturního vyžití: divadlo, koncerty, film, knihovna, muzea a výstavy, zájmová kulturní sdružení. Rovněž bude zjišťován nejčastější způsob dopravy za kulturou. Analyzovány tak budou geografické (a dojezdové) vzdálenosti, které umožní identifikovat lokální kontext možností účasti na kulturním vyžití (s využitím veřejné dopravy).

S tím dále souvisí faktory **omezující kulturní participaci**, které jsou dány: 1. místem (neexistence nabídky, dlouhá dojezdovost), 2. zdravotním stavem apod. ale také 3. finančními prostředky (výzkum se bude vedle objektivního údaje o výdajích domácnosti na kulturu za poslední měsíc také dotazovat, zda respondent nepociťuje mezi bariéry účasti na kulturních aktivitách finanční limity).

Důležitým faktorem je **spokojenost s kulturním životem v regionu** a hodnocení veřejné správy v oblasti podpory kulturního života. Hodnocena bude vedle spokojenosti s kulturní nabídkou také činnost obce a regionu. Zjišťovány budou dále také **názory na to, kdo by měl podporovat kulturu a péči o památky** s rozlišením územní úrovně (obce, kraj, stát) i dimenze dle sektoru (veřejný, neziskový, soukromý).

Motivace kulturní participace – kulturu používají různé společenské skupiny odlišně. Výzkum bude zjišťovat, jaké jsou očekávání a důvody kulturní konzumace. Smyslem je zde zjistit, co kulturní aktivity občanům poskytují (s rozlišením na dimenze vnitřní – vnější a expresivní – instrumentální).

Kulturní socializace

Poznatky sociologie ukazují, že klíčovou proměnnou ovlivňující kulturní rozhled a participaci v dospělosti ovlivňuje především rodinná výchova. Proto je třeba retrospektivních indikátorů rodičovského vlivu na zájem o kulturu (a také možné vlivy v komunitě a škole, které při použitém průřezovém (cross-sectional) výzkumném designu nelze bohužel zkoumat). Naměřená kulturní socializace respondenta v dětství – a zároveň informace o tom, zda ti respondenti, kteří jsou dnes rodiči, vedou své děti ke kultuře – umožní zkoumat na individuální rovině možné příčiny kulturní participace a zároveň na agregované úrovni sledovat dynamiku regionů (předávání kulturní orientace je často hluboko zakořeněno mezi více generacemi). Vhodným indikátorem současného, resp. budoucího stavu se ukazují být **organizované kulturní aktivity dětí** respondentů (umělecké kroužky apod.). Aktivity dětí a jejich podpora ze strany rodičů jsou klíčem k zachování kulturního dědictví. Jaké jsou cesty (mechanismy) vedoucí k zapojení se do kulturní činnosti v dospělosti? (odpověď je třeba hledat v minulosti, v dřívějších kulturních aktivitách rodičů respondentů a ve vlastní kulturní participaci v dětství spolu s tradicí v lokalitě). Existují regionální diference v mechanismech raného „zapojování“ do kultury?

Informovanost: používané zdroje a informační kanály o kulturním dění v místě bydliště/regionu (noviny, internet, veřejný rozhlas, ústně).

Sociální kapitál – sociální sítě

Kultura je žita ve společenském kontextu – k difúzi kulturních vzorců dochází v sociální síti. Proto výzkum zkoumá interakce v sociální síti a jejich vazbu na kulturní aktivity, protože kulturní participace se rozšiřuje v sítích (či naopak je uzavřenou sítí omezována). Sociální kapitál je zkoumán ve dvou dimenzích: strukturní a kulturní. V prvním případě je k operacionalizaci využita jednak jednoduchá metoda generátoru čísel měřící velikost silných vazeb v egocentrické síti, doplněná indikátorem pozice v síti. Tyto vstupní znaky umožňují konstruovat topologické pojetí sociálního kapitálu měřeného pomocí konceptu tzv. strukturních mezer (neredundantní vazby v síti). Poskytnou zároveň jednoduché indikátory o obecném „zasíťování“ jedince a „prosíťování“ komunity. Vedle toho bude zjišťována jednak informace o tom, v jakém sociálním okruhu se na kulturní participaci jedinec účastní (sám izolovaně, silné vazby: rodina, blízcí přátelé a slabé vazby: širší okruh přátel) i jeho/její role při organizování kulturních aktivit (pasivita vs. aktivita).

Dále sledujeme výše popsanou formální participaci ve sdruženích (zejména uměleckého charakteru) a spíše okrajově též kulturní složku sociálního kapitálu (generalizovaná sociální důvěra), která se bude vztahovat k agregované úrovni lokality (obce či regionu) a její diferenciaci. S problematikou sociálního kapitálu souvisí také otázka **lokální identity**, kterou bude výzkum sledovat jednak v subjektivní rovině, a to relačně (sousedství, obec, region, ČR, EU), tak i pomocí informace, zda respondent v dané lokalitě vyrůstal, či jak dlouho v ní žije.